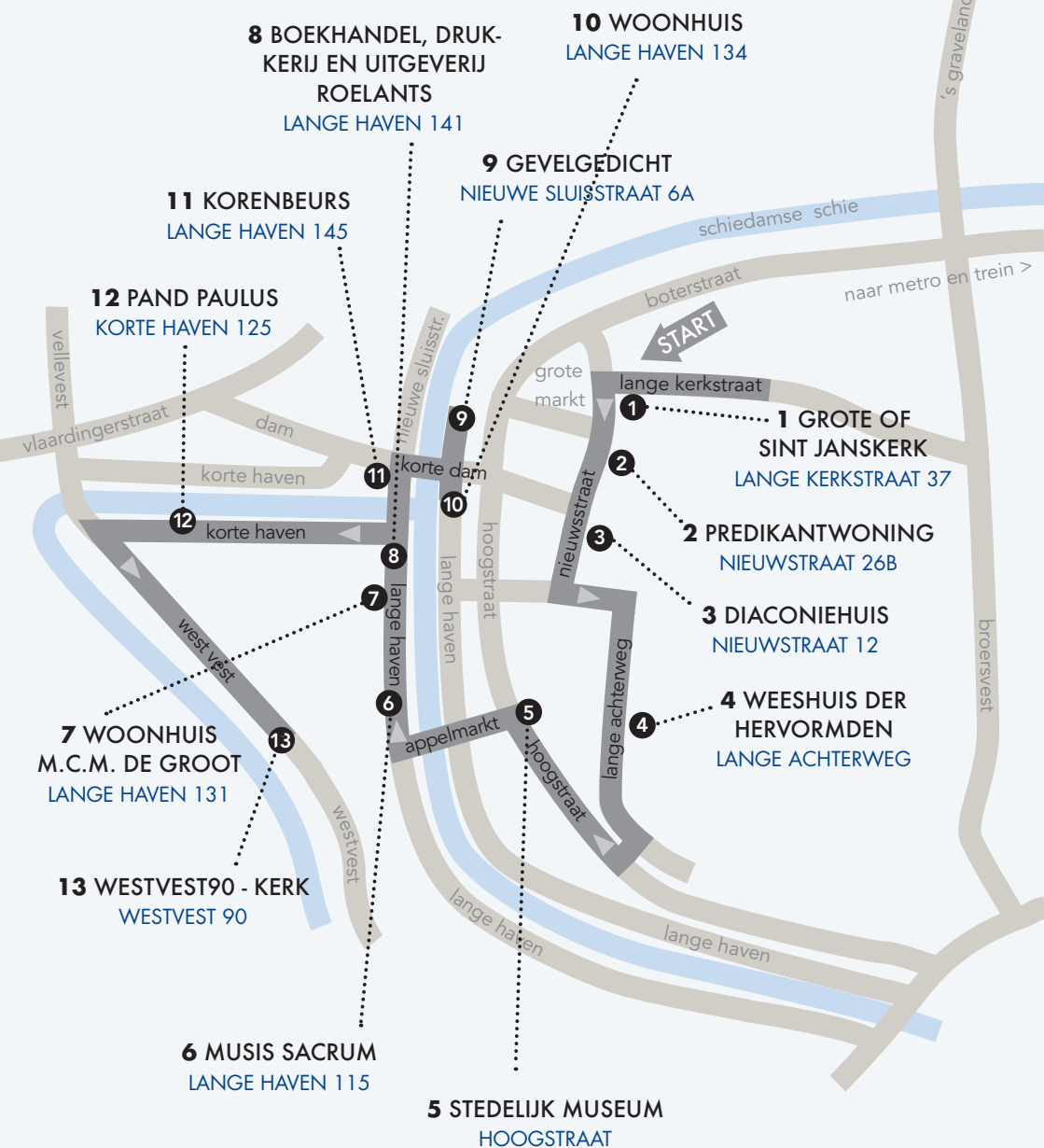

FRANÇOIS HAVERSCHMIDT
EEN WANDELING DOOR
SCHIEDAM

LANGS PLAATSEN DIE EEN ROL SPEELDEN IN
HET LEVEN VAN FRANÇOIS HAVERSCHMIDT

FRANÇOIS HAVERSCHMIDT

EEN WANDELING DOOR SCHIEDAM - PLATTEGROND

PLATTEGROND

BEGRAAFPLAATS YARDENHUIS BEUKENHOF BURGEMEESTER VAN HAARENLAAN 1450

ROUTEBESCHRIJVING NAAR HET GRAF: *een wandeling of fietstochtje van ongeveer 1,5 kilometer.*

WANNEER U HET GRAF WILT BEZOEKEN OP BEGRAAFPLAATS YARDENHUIS BEUKENHOF AAN DE BURGEMEESTER VAN HAARENLAAN 1450 KUNT U GEBRUIKMAKEN VAN DEZE ROUTEBESCHRIJVING:

loop terug naar de Vlaardingestraat, ga linksaf in de richting van rotonde. Vervolg uw weg over de Vlaardingerdijk. Na ongeveer 600 meter ligt rechts het metrostation Troelstralaan. Wandel over de Troelstralaan tot de Burgemeester van Haarenlaan. Schuin aan uw linkerhand (voorbij de vijver) is de toegang tot de begraafplaats.

14 GRAF HAVERSCHMIDT
VOLG DEZE WANDELROUTE OP DE
BEGRAAFPLAATS BEUKENHOF

FRANÇOIS HAVERSCHMIDT

1835 - 1894

Biografie

HaverSchmidt werd op 14 februari 1835 in Leeuwarden geboren als zoon van een apotheker en wijnhandelaar. Zijn moeder kwam uit een geslacht met predikanten. Haar vader was hervormd predikant en heeft zijn kleinzoon beïnvloed in diens keuze om predikant te worden. Al op jeugdige leeftijd kwam zijn literaire belangstelling en dichterlijke aanleg naar voren. Hij schreef al, niet gepubliceerde, verhalen en gedichten.

Wat karakter betreft, zien we twee kanten bij hem: hij kon vrolijk en uitgelaten zijn, maar ook zwaarmoedig en depressief. In 1852 begon hij zijn studie theologie in Leiden. Hij behoorde tot de moderne (later: vrijzinnig genoemde) richting, die door een vrije interpretatie van Bijbel en christelijk geloof deze in overeenstemming wilde brengen met de moderne tijd. In de Nederlandse Hervormde Kerk woedde er een heftige richtingenstrijd tussen moderneren en orthodoxen.

In zijn Leidse tijd publiceerde hij onder het heteroniem Piet Paaltjens gedichten in de Studenten-almanak. Deze werden in 1867 gebundeld in *Snikken en Grimlachjes*.

Omdat HaverSchmidt met Piet Paaltjens in feite een fictieve schrijverspersoonlijkheid creëert, is het begrip heteroniem hier beter op zijn plaats dan pseudoniem.

Na zijn afstuderen werd HaverSchmidt in 1859 hervormd predikant in de kleine kerkgemeenten Foudgum en Raard (bij Dokkum), vanaf 1862 in Den Helder en vanaf 1864 tot zijn overlijden in Schiedam. Doordat de orthodoxie steeds meer aan invloed won, raakte HaverSchmidt binnen de Hervormde Gemeente in een geïsoleerde positie. De vrijzinnigen organiseerden zich daarop ook in Schiedam in afzonderlijke organisaties, zoals de vereniging Paulus en vanaf 1874 in de afdeling Schiedam van de Nederlandse Protestantenvbond (N.P.B.).

Binnen Schiedam was HaverSchmidt actief in het maatschappelijke en culturele leven, terwijl hij als dominee-literator landelijke bekendheid verwierf, die met zijn voorlezingen veel publiek trok. In zijn laatste levensjaren werd hij in toenemende mate geplaagd door depressies als gevolg van de kerkelijke spanningen en het overlijden in 1891 van zijn vrouw, die zijn steun en toeverlaat was. Op 19 januari 1894 maakte hij een einde aan zijn leven door zich aan het koord van zijn bedsteegordijn op te hangen.

F. Haverschmidt.

PREDIKANTWONING *Nieuwstraat 26B*

FRANÇOIS HAVERSCHMIDT

EEN WANDELING DOOR SCHIEDAM

We schrijven de naam HaverSchmidt op de wijze zoals deze die zelf schreef, dat wil zeggen met twee hoofdletters. Zijn achternaam is namelijk een samenvoeging van twee namen. Zijn overgrootvader, uit Pommeren afkomstig, heette Haver. Zijn grootvader was opgevoed door een oom die Schmidt heette. De officiële achternaam werd Haverschmidt, maar de hoofdpersoon van deze wandeling wilde de herinnering aan de twee onderscheiden namen levend houden

1 GROTE OF SINT JANSKERK *Lange Kerkstraat 37* Op 31 juli 1864 werd HaverSchmidt in de Grote Kerk bevestigd als predikant van de Hervormde Gemeente Schiedam. Deze kerk is een van de oudste gebouwen in Schiedam en is nauw verbonden met de geschiedenis van deze stad. In de tijd van de Reformatie, in 1573, is deze kerk in gebruik genomen door de protestanten. HaverSchmidt is er vele malen voorgegaan. Zijn diensten werden wel steeds minder bezocht, omdat de meeste kerkgangers orthodox protestant waren en de vrijzinnige prediking afwezen. Bij de herdenking van de honderdste sterfdag in 1994 is een plaquette van HaverSchmidt in de kerk aangebracht.

2 PREDIKANTWONING *Nieuwstraat 26B* (voor vernummering van de straat nummer 28) Van 1864-1877 woonde HaverSchmidt in dit pand. Dit was eigendom van Alida Loopuyt (1796-1875), telg uit een rijk Schiedams geslacht. Zij was een weldoenster. HaverSchmidt was goed met haar bevriend en had grote waardering voor deze vrouw die zoveel goeds deed. Haar portret hing op zijn kamer. Zij stelde het woonhuis Nieuwstraat 28 ter beschikking aan de Hervormde Gemeente ter bewoning door een predikant. Na haar overlijden kreeg de Hervormde Gemeente overeenkomstig haar wens de woning in eigendom. Ze moest deze wel verhuren aan een van haar predikanten. Zijn buurman op nummer 26 was de stadsarts dr. C.J. Vaillant (1818-1914). Deze sociaal liberaal was een vooraanstaand lid van de Schiedamse elite. Hij vervulde op maatschappelijk, cultureel, politiek gebied een veelheid aan functies en werkte daarin ook met HaverSchmidt samen. De zaken van de volksgezondheid, volkshuisvesting en het volksonderwijs gingen hem zeer ter harte. Zij raakten goed bevriend. Hij was ook de arts van HaverSchmidt. Vaillant was een overtuigd voorstander van crematie en werd als eerste persoon in Nederland in Westerveld gecremeerd.

FRANÇOIS HAVERSCHMIDT
omstreeks 1867

3 DIACONIEHUIS *Nieuwstraat 12*

Zo nog steeds aan de gevelsteen te zien is, was hier vroeger het Diaconiehuis gevestigd. Hiertoe hadden in 1868 enige vermogende Schiedammers uit vrijzinnig protestantse kring het initiatief genomen. Door een gift aan de diaconie maakte Alida Loopuyt de aankoop mogelijk en kon het in 1869 in gebruik genomen worden. Het huis diende als opvang van verpleeg- en zorgbehoevenden, vooral ouderen en (half)wezen. In 1869 waren dat vijf mannen, zes vrouwen en tien kinderen. HaverSchmidt, een sociaal betrokken liberaal, steunde het initiatief van harte. Zo liet hij zijn oudejaarspreek van dat jaar, 'Wat hebt gij gedaan?' in druk verschijnen om de opbrengst ten goede van het Diaconiehuis te laten komen.

Een van de regentessen was mejuffrouw Maria Knappert, die met haar eveneens ongetrouwde zus Henriëtte, sociaal en kerkelijk actief waren. Zij stamden uit een vooraanstaand Schiedams geslacht en waren vrijzinnig hervormd. Ook met hen was HaverSchmidt bevriend.

4 WEESHUIS DER HERVORMDEN

Lange Achterweg 40 HaverSchmidt had een speciale band met het Weeshuis gezien zijn betrokkenheid bij kinderen.

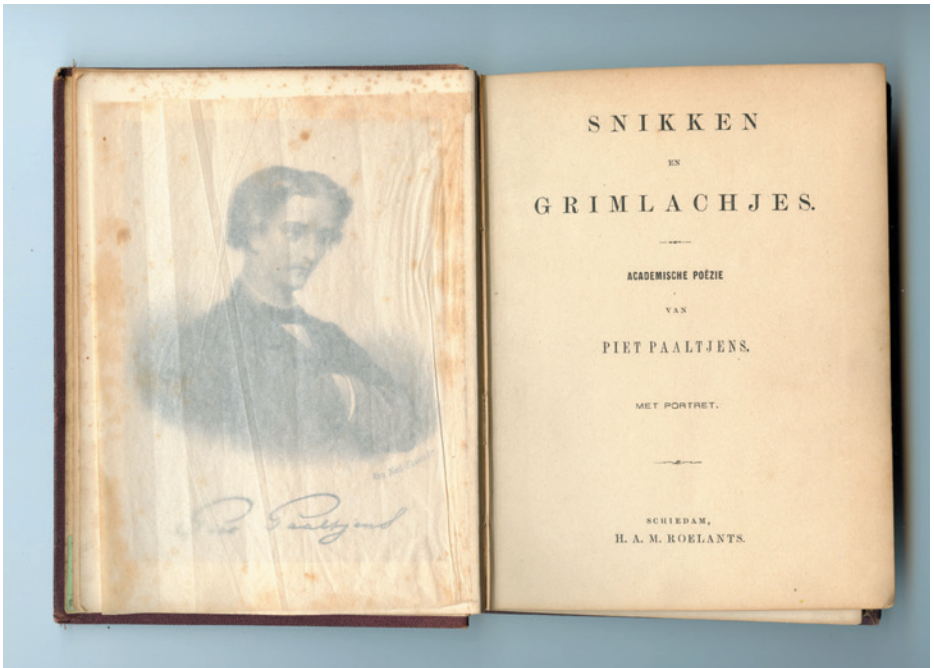
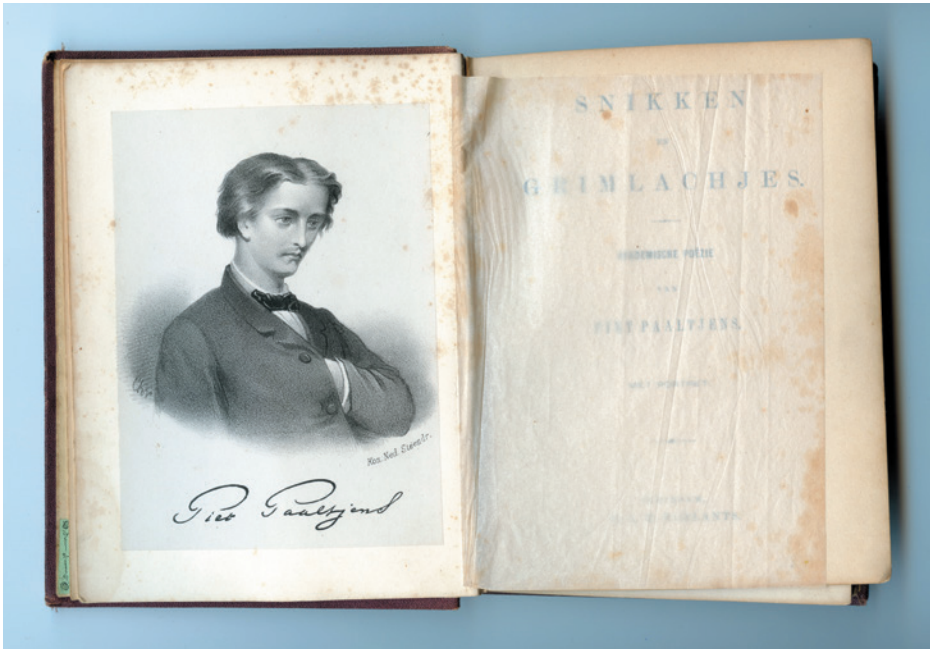
In 1867 benoemde de kerkenraad hem tot lid van de Commissie van het Weeshuis en adviseerde hij als zodanig de regenten. Hij gaf er godsdienstles. Wezen uit het Weeshuis hebben nog bij de begrafenissen gezongen. In 1972/1973 werden de gebouwen ontruimd om de bestemming van appartementen te krijgen.

5 STEDELIJK MUSEUM *Hoogstraat 112*

Hier was tot 1934 het Sint Jacobsgasthuis, voor arme oude en gehandicapte personen, gevestigd. Na het overlijden van HaverSchmidt en de opheffing van de vereniging Paulus kerkten de N.P.B.-afdeling Schiedam in de Gasthuiskerk, die zich in dit gebouw bevond (thans in gebruik als hal/restaurant).

Verschillende kerkgenootschappen hebben gebruik gemaakt van de Gasthuiskerk. Zo ook de N.P.B.-afdeling Schiedam van 1894-1909. Een van de instanties die ook van de ruimte van het Gasthuis gebruik maakte was de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. De door haar opgerichte spaarbank hield er haar zittingen. HaverSchmidt was sterk bij 't Nut betrokken (zie 10). Vanaf 1940 is hier het Stedelijk Museum gevestigd.

HAVERSCHMIDT IN ZIJN LEIDSE TIJD

6 MUSIS SACRUM *Lange Haven 115*

In Schiedam was er een afdeling ('Departement') van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Deze maatschappij wilde de ontwikkeling van het gewone volk bevorderen door kennisvermeerdering en opvoeding. Ze deed dit door het stichten van scholen, bibliotheken, het verzorgen van uitgaven, de organisatie van lezingen, het verrichten van sociale zorg en het opzetten van spaarbanken. HaverSchmidt was zeer actief voor 't Nut. Hij was vele jaren lid, waarvan ook een aantal als voorzitter, van het Departement. Hij heeft in Schiedam een aantal volkslezingen gehouden, die in Musis Sacrum plaats-vonden. De eerste hield hij in 1866 over de in het jaar daarvoor vermoorde Amerikaanse president Abraham Lincoln. Zijn lezingen trokken veel mensen en riepen veel enthousiasme op. Hij was een gevierd redenaar. De laatste lezing die hij voor het Departement hield was op 12 december 1892, waar hij onder meer verhaalde over 'het spikkelaasvarken', een door de Schiedamse bakkers speciaal ter gelegenheid van de Schiedamse varkensmarkt (op de tweede vrijdag van november) vervaardigde lekkernij. Ook elders in het land hield HaverSchmidt lezingen voor 't Nut.

7 WOONHUIS M.C.M. DE GROOT

Lange Haven 131 De Groot (1860-1935) was commissienair in gedistilleerd en politiek en maatschappelijk zeer actief. Van huis uit rooms-katholiek sloot hij zich later aan bij de N.P.B. Als progressief liberaal zette hij zich in voor de verbetering van de levensomstandigheden van het gewone volk. Met HaverSchmidt zat hij in het bestuur van het Departement van 't Nut en nam hij het initiatief tot de oprichting tot het stichten van een Volkshuis, dat hij doorzette tegen de wil van conservatieve leden van 't Nut. In 1896 kon het er toch komen in het pand Lange Haven 131. Daar werden cursussen gegeven, lezingen en toneelvoorstellingen gehouden en nog meer. Na de opheffing van het Volkshuis in 1917 schonk De Groot het pand aan de gemeente Schiedam onder de voorwaarde dat er een Openbare Leeszaal en Bibliotheek zou komen. Van 192
geweest.

8 BOEKHANDEL, DRUKKERIJ EN UITGEVERIJ ROELANTS

Lange Haven 141

H.A.M. Roelants (1827-1907)

“Het was in 1867, dat HaverSchmidt zich bij Roelants te Schiedam aanmeldde met het verzoek zijn Snikken en Grimlachjes uit te geven. Hoog waren de eischen niet. Eén gulden voor elk gedichtje vroeg hij als honorarium. Roelants liet ze drukken en ging er mee op reis. 't Eerst naar Hazenberg in Leiden, wien hij terstond 50 exemplaren sleet, toen naar Kramers te Rotterdam, die, bij aanbiedingen zijn gewoonte, met de procuratiehouder Schiller overlegde, en besloot, voor 100 exemplaren in te schrijven. De kogel was nu door de kerk; 't voorbeeld van Hazenberg en Kramers volgden vele debitanten.”

De boekhandelaar, uitgever en drukker Hendrik Adriaan Marius Roelants (1827-1907) was degene die de eerste druk, in 1867, van Snikken en grimlachjes verzorgde. In totaal verzorgde Roelants elf drukken, waarvan er zes tijdens het leven van HaverSchmidt verschenen. In 1876 gaf hij nog een bundeling van verhalen en voordrachten van HaverSchmidt uit, Familie en Kennissen. Roelants bouwde een breed fonds op met letterkundige, historische, krijgskundige, godsdienstige uitgaven, jeugdlectuur, tijdschriften, week- en maandbladen. Hij richtte zich daarbij op brede lagen van de bevolking. Hij was de enige uitgever in Nederland die zelf de typografische verzorging van zijn eigen uitgaven in eigen werkplaats liet verrichten. Bekendheid verwierf hij ook door het drukken van kaartjes voor treinen en trams. Hij bekleedde een groot aantal functies in het politieke, kerkelijke, maatschappelijke en culturele leven in Schiedam onder andere als lid van de gemeenteraad, diaken van de Hervormde Gemeente, lid van het Burgerlijk Armenbestuur en als secretaris van het Departement Schiedam van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

9 GEVELGEDICHT *Nieuwe Sluisstraat 6A*

Vanaf de brug te zien: het gedicht "Dat Heertje" op de zijgevel van de pand. HaverSchmidt schreef het gedicht in september 1865. Het is bij leven niet in een bundel gepubliceerd. Wel in Piet Paaltjens, nagelaten snikken samengesteld door Hans van Straten (eerste druk 1961). Het gedicht gaat over het keurslijf waarin HaverSchmidt als predikant zat. Uit het gedicht spreekt weemoed naar de studententijd. Het gedicht is naar ontwerp van Tessa Schlechtriem van Skizzie door Leo Mineur Reclame Atelier op de muur aangebracht.

10 WOONHUIS *Lange Haven 134*

Hier woonde HaverSchmidt van 1877 tot aan zijn dood. Alida Loopuyt (zie 2) had in 1850 de twee panden, die tot een werden samengevoegd, aan de Hervormde Gemeente geschonken op voorwaarde dat het pand als pastorie moest dienen voor de predikant met de meeste dienstjaren in Schiedam. Na het overlijden van zijn collega ds. J. Overman was het zover dat HaverSchmidt van de hervormde predikanten het langst in Schiedam stond. Later in de twintigste eeuw is het pand weer in tweeën gesplitst. Vandaar de twee voordeuren.

11 KORENBEURS *Lange Haven 145*

Dit door de architect Giovanni Giudici ontworpen gebouw kwam in 1792 tot stand. In 1918 kwam er een eind aan het gebruik als beurs. Sinds 2015 is er de openbare bibliotheek gevestigd. Van 1800 tot de brand in 1840 had Het Departement Schiedam van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen er in een bovenlokaal haar leesbibliotheek, later volksleesinrichting ondergebracht.

12 PAND PAULUS *Korte Haven 125*

Genoemd naar de Vereeniging Paulus. Deze werd in 1862 opgericht als een vereniging ter ondersteuning van de zending (het verspreiden van het christelijk geloof buiten Nederland), maar ontwikkelde zich tot een vereniging ten dienste van de vrijzinnigen in Schiedam. Dankzij een gift van Alida Loopuyt kon de vereniging in 1871 dit gebouw kopen. Zij heeft er vele activiteiten georganiseerd, zoals lezingen, cursussen en voorts maakten een zangschool, een zangkoor, een reciteervereniging, een kinderkerk en een jongelingsvereniging deel uit van Paulus. Nauw verbonden met Paulus waren de Zondagsschool, gedreven door de dames Knappert, de Protestantenvereeniging, die diensten op zondag organiseerde en de

afdeling Schiedam van de Nederlandse Protestantenvereeniging. Hun activiteiten vonden meestal in dit gebouw plaats. HaverSchmidt, 'onze vriend en leraar', was de steun en toeverlaat van de vereniging, terwijl hij er zelf een plek vond waar hij zich thuis voelde, nadat hij zich binnen de Hervormde Gemeente steeds meer geïsoleerd voelde.

13 WESTVEST90 - KERK *Westvest 90*

Na het overlijden van HaverSchmidt werd duidelijk dat de Hervormde Gemeente niet bereid was om een vrijzinnig predikant te beroepen. Men besloot daarop de werkzaamheden van de vereniging Paulus, de Zondagsschool en de Protestantenvereeniging onder te brengen bij de N.P.B.-afdeling. Het pand Paulus werd verkocht en vanaf 1894 hield de afdeling diensten in de Gasthuiskerk (zie 5). Er kwam een nieuwe voorganger in de persoon van F.W.N. Hugenholtz jr.. Ondertussen zocht men naar mogelijkheden om een eigen kerkgebouw te realiseren. Dit kwam er in 1909 naar een ontwerp van professor Henri Evers. Deze had ook het gebouw van de Remonstrantse Gemeente in Rotterdam ontworpen en later het Rotterdams stadhuis. De stijlovereenkomsten, onder andere de Byzantijnse bogen, zijn duidelijk

herkenbaar. Bij de herdenking van de honderdste sterfdag is op 31 december 1993 een plaquette van HaverSchmidt in de kerk aangebracht.

START WANDELING BEGRAAFPLAATS YARDEN BEUKENHOF

14 GRAF BEUKENHOF *Burgemeester van Haarenlaan 1450* De begrafenis van HaverSchmidt op 23 januari 1894 was een gebeurtenis. Er waren enige honderden belangstellenden aanwezig, onder wie Burgemeester en Wethouders, vertegenwoordigers van de lokale en landelijke N.P.B., van de Hervormde Gemeente en van het Leidse Studenten Corps, wezen van het Hervormd Weeshuis, enige verpleegden uit het Diaconiehuis. De kist was met bloemen overladen. Op verzoek van de overledene werden er geen toespraken gehouden. Over de zelfdoding werd nadrukkelijk gezwegen. Dat was ook het geval in de herdenkingen die in en buiten Schiedam plaatsvonden. Er rustte een groot taboe op zelfdoding.

Paulus.

125

PAND PAULUS Kort Haven 125

FRANÇOIS HAVERSCHMIDT

MEER LEZEN & LUISTEREN:

VAN:

Paaltjens, P. (1867) [Snikken en grimlachjes](#).
Academische poëzie.

Paaltjens, P. (2003) [Snikken en grimlachjes](#).
Bezorgd door M. Mathijssen en D. Welsink.

HaverSchmidt, F. (1979) [Nagelaten
snikken](#). Bezorgd door H. van Straten.

HaverSchmidt, F. (1876) [Familie en
kennissen](#).

HaverSchmidt, F. (1993) [Verzamelde
gedichten in handschrift](#).

CD:

Piet Paaltjens recordings (2017)
[Snikken en Grimlachjes](#) op muziek gezet
door verschillende artiesten.
Amsterdam: Exelsior Recordings

OVER:

François HaverSchmidt [Piet Paaltjes](#). (1981)
Den Haag: Bzzttoh.

Noordegraaf, H. (2017) [HaverSchmidt en
Schiedam](#). (ongewijzigde reprint uitgave
1994) Fonds Historische publicaties
Schiedam.

Nieuwenhuys, R. (1994) [De dominee en
zijn worgengel](#). Amsterdam: Querido.

Zonneveld, P. v. (1994) [François
HaverSchmidt en zijn tijd](#).
Leiden: Werkgroep 19e eeuw.

STRIPBOEK:

Weikamp, M. (2016) [Piet Paaltjes in beeld](#).

COLOFON

Deze wandeling is een uitgave van de Bibliotheek Schiedam in het kader van de Piet Paaltjens Parade (2017) en kwam tot stand in samenspraak met Yardenhuis Beukenhof.

Tekst: Aad Jordaans en Herman Noordegraaf.

Foto's: Marcus Bergsma, DBNL.org, Gemeentearchief Schiedam en Maatschappij voor Nederlandse Letterkunde.

Vormgeving: Victor! grafisch ontwerp
© 2017

MEER INFORMATIE:

www.dbnl.org
www.debibliotheekschiedam.nl
www.schiedam.nl/gemeentearchief
www.literairgezelschap.nl

